

CHINIGCHINICH LESZÁRMAZOTTAI, SAN JUAN CAPISTRANO,
FELSŐ-KALIFORNIA (XIX-XX. SZÁZAD)[117]

Két írást tartunk a kezünkben, melyek sok hasonlóságot mutatnak. Mindkettő „a legtöbb ember számára láthatatlan, felfedezendő Kaliforniáról” szól,[118] egy kaliforniai település: San Juan Capistrano hétköznapi életéről mesél. Ez a település jelenleg az Amerikai Egyesült Államokban található, és a – Monsignore Francis J. Weber egyháztörténet író által a missziók ékkövének nevezett[119] – azonos nevű ferences misszió[120] körül, annak *pueblójából*[121] alakult ki.

Mindkét forrást katolikus papok írták és Kaliforniába települő angol-amerikaiak tették közzé. A szövegek eredetileg kézirással, spanyol nyelven születtek, és angolul adták ki nyomtatásban. Az írások a san juan capistranóiak hagyományaira, életmódjára tárnak ablakot, elsősorban két időszakból: a missziók alapítása előtti (XVIII. századi), és a szekularizációjuk utáni időkből (a XIX. század közepétől). De természetesen utalnak az írásuk korára is, a missziós időszakra és a missziók restaurációjára (XIX. század végétől). Két helyzetképet látunk egy kettős folyamatról, a kényszerű alkalmazkodás mellett a kultúra megőrzésének lehetőségeiről.

Az első írás az *acagchemem*[122] indiánok története, *Chinigchinich* címmel. Misszionárius szerzője Gerónimo Boscana (1776-1831), mint sok más kaliforniai rendtársa, katalán származású.[123] Mallorcán született (Llucmajor), Palma de Mallorcán lépett a ferences rendbe (1792). 1803-ban érkezett az akkor még spanyol gyarmatokra, Amerikába. Kaliforniában 1806-tól több misszióban is szolgált, San Juan Capistranóban 1812-1826. között.[124] Boscana a felvilágosult reformtörekvések, a gyarmati berendezkedés átalakításának részese volt azért, hogy válaszolt a spanyol kormányzat kérdéseire, és később – hasonlóan a gyarmati kor krónikásaihoz – az újkeresztény lakosság ősi kultúráját, a XIX. század eleji indiánok még élő szokásait jegyezte le, ami vonatkozik a missziók előtti időkre is, San Juan Capistrano esetében az 1776-os alapítása előtti időszakra.

Ez a mű az 1846-ban Alfred Robinson Kaliforniáról szóló könyve, a *Life in California /Chinigchinich* című mellékleteként jelent meg.[125] A könyvet Doyce B. Nunis bevezetőjében a korabeli Kaliforniáról szóló, angol-amerikaiak által írt

könyvek között elsőnek és a legjelentősebbnek tartja.[126] Alfred Robinson (1807-1895), a *Chinigchinich* közreadója tehát egyike a kaliforniaivá váló angol-amerikaiaknak. Bostoni kereskedőként fiatal korától kezdve többször tartózkodott hosszabb-rövidebb ideig Kaliforniában. 1828-tól egy kereskedelmi társaság helyi ügynöke. Áttért a katolikus hitre. Felesége, Ana María de la Guerra y Noriega, egy helybeli jeles család tagja (1836) fiatalon meghalt, nyolc gyermekük közül egy élte meg a felnőttkort. Robinson 1851-től haláláig itt élt a kaliforniai társadalom megbecsült tagjaként.

E forrás születésének előzménye a „*Respuestas*” (Válaszok, 1813-15)[127], vagyis a válaszok gyűjteménye, amelyeket az 1812-es spanyol *Cortes* által, a tervezett reformok előkészítését szolgáló „*Preguntas*”-ra (Kérdések) adtak a misszionáriusok. Az anyag közreadója, Clement W. Meighan szerint különleges értéke van a kaliforniai indián kultúrák ismeretét tekintve, mert majdnem – az akkor létező 15 misszióhoz kötődő – összes indián csoportot (*tribal group*) vizsgálja, és ezzel megőrzi kultúrájuk a keresztény térítés során megváltozott/eltűnt vonatkozásait.[128] 36 kérdéssel górcső alá veszi társadalmuk, hétköznapi életük, kultúrájuk/hitviláguk mozzanatait, ami integrálásuk szempontjából fontos lehetett.

További értéke, hogy a misszionárius atyák kötelezettségen túli érdeklődését is felkeltette, ahogy ez San Juan Capistranóban is történt. San Juan Capistrano misszióban a „Válaszok” szerzői José Barona és maga Gerónimo Boscana misszionáriusok voltak. A kérdések nagy részére nem tudtak részletesen válaszolni, illetve elnagyolt választ adtak, talán azért is, mert természetesen keresztény fogalmakban gondolkodnak. Ezt látjuk a legtöbb kérdés esetében. Ugyan leírják, hogy az indiánok számára némileg ismerősek az örökkévalóság, a mennyország, a pokol fogalmai, de – bevallásuk szerint – nem tudnak semmi pontosat. A 10. kérdés esetében pedig, amiben az indián babonákra illetve azok kiirtásának (*destroy*) lehetőségére kérdeznek rá, a barátok válasza a következő: „Babonáik annyira számosak, amennyire nevetségesek Ők maguk, és nehéz megérteni őket.”[129] Felismerve a témabeli tájékozatlanságát Boscana atya elhatározta, hogy elkezd összegyűjteni a *juaneño* indiánok – akikkel már több, mint húsz éve élt együtt – spirituális, intellektuális, kulturális kincseit.[130] Halála után a kézirat a missziók szindikusának tulajdonában maradt. A már kaliforniaiak számító Alfred Robinson, mint tudjuk, évekig San Juan Capistranóban élt, tanulmányozta a kéziratokat, és lefordította Őket angolra.[131]

A másik írás a *Capistrano Nights. Tales of a California Mission town*[132]

című könyv Charles Francis Saunders munkája. Forrása a san juan capistranói parókián szolgáló atya, Monsignore St. John O'Sullivan spanyol nyelvű „könyvecskéinek” (*libritos*) nevezett kézirat, melynek angol változatát közli 1930-ban.

A „könyvecskék” szerzője Saint John O'Sullivan (1874-1933) Louisville-ben (Kentucky) született. Katolikus teológiát végzett, 1904-ben pappá szentelték. Hamarosan megbetegedett, tuberkulózisa miatt Texasba, majd Arizonába, meleg-száraz éghajlatú helyre költözött. Innen látogatott el először 1910-ben San Juan Capistranóba.[\[133\]](#) Annyira megkedvelte, hogy többször visszatért, majd 1914-től ő lett – 24 év szünet után – a település rezidens lelkipásztora. A romokban álló misszió újjáépítésével – amelynél ragaszkodott, hogy helyi hagyományos anyagokat használjanak –, jogosan tartják a misszió második alapítójának, írásai révén pedig San Juan Capistrano krónikásának.[\[134\]](#)

A „könyvecskék” közkinccsé tevője, Charles Francis Saunders (1859-1941) Buck Countyban, (Philadelphia) egy kvéker család szülötteként látta meg a napvilágot. Élete során végig társadalmi érzékenység, az indián Őslakosság iránti empatikus figyelem jellemezte. 1875-ben szerzett biológus (*naturalist*) diplomát Philadelphiában. Első feleségével járt először Kaliforniában (1902), itt töltötték nászútjukat. 1906-ban Kaliforniába, Pasadenába költöztek. Megtanult spanyolul éppen az angol nyelv kizárólagossá tételének időszakában. Számos könyvet írt, elsősorban biológusként (többek között ő azonosította be az egyik kaliforniai növényt), valamint természeti és útikönyveket. Kaliforniáról szóló könyveit saját, illetve feleségei fotóival illusztrálták.

A második forrás eredetije O'Sullivan atya már említett spanyol nyelvű, „könyvecskéi” (*libritos*), amelyekben nem hivatalos kötelezettségként, hanem személyes érdeklődésének köszönhetően jegyezte le a különböző alkalmakkor elhangzó imákat (például altatókat), énekeket, szólásokat, legendákat, stb. Az atya angolul meséli el tartalmukat Saundersnek, aki a hallottak hatására többször is visszatért San Juan Capistranóba, a „könyvecskékhez”, a mesélő *juaneño* indiánok szokásainak, élő szájhagyományának, kincsestárához.

Saunders a „könyvecskék” vonzásában, egy ilyen San Juan Capistranóba való – körülbelül 10 évvel későbbi – visszatérése alkalmával megemlíti, hogy sok változást figyelt meg.[\[135\]](#) Az olvasóban felmerül a kérdés, vajon milyen változásokat vagy hasonlóságokat mutat az említett két forrás?

Ahhoz, hogy válaszolhassunk, elemeznünk kell a nyelvek – indián, spanyol és

angol – rétegződését és keveredését, a régi rítusok, szokások, hitvilág továbbélését, és bizonyos szinten az új, keresztény normák elfogadását. Ez az a néhány, Sherburne F. Cook – Kalifornia, Mexikó indián kultúráinak, kiváltképp demográfiájának kiváló kutatója és ismerője – által meghatározott vizsgálati alapelv, amellyel megpróbáljuk megkeresni a két forrásban felfedezhető változásokat.[136]

Sokat elárul a nyelvek használata, mert, ahogy Cook fogalmaz, a kulturális keveredés tiszta mércéje a nyelv.[137] San Juan Capistranóban, nagyvonalakban három nyelv vett részt a nyelvek rétegződésben. Nagyvonalakban, mert az első réteg, az Óslakosok nyelve, nem csak egy nyelv. Alvin M. Josephy író, az indián Óslakosság hagyományainak egyik jeles ismerője szerint, Kaliforniában több mint 100 törzs beszélt 6 nyelvet és számtalan dialektust ugyanabban a nyelvcsaládban.[138] Boscana idejében olyan nagy volt a nyelvi változatosság, hogy 15-20 mérföldenként változtak a dialektusok,[139] s annyira különböztek, hogy a san diegói indiánok nem értették a santa barbaraiakat, 200 mérföldnyi távolságban. Továbbá a misszóban élő indiánok nem értették – az eredeti nyelvük eltorzulásának köszönhetően – a misszió kívül, saját eredeti falvaikban élőket. A *juaneñok* elődei a *shoshon* nyelv egy dialektusát beszélték. Ez a dialektus annyira megváltozott, hogy Boscana atya idejében már teljesen különbözött az ugyanabból a törzsből származó, San Gabriel misszió környékén élő *gabrielinók* nyelvétől.[140]

Az indián nyelvek és dialektusok mellett megjelent a spanyol és az angol is. Az előbbi a misszionáriusokkal a spanyol (1776-1821) és a mexikói (1821-1848) időszakban, az utóbbi a kereskedőkkel és utazókkal együtt a már két korábbi, és az amerikai, az 1848 után kezdődő, máig tartó időszakban. A két nyelv elterjedésében hasonlóságok mutatkoztak.

Boscana és O’Sullivan atyák majdnem ugyanúgy vélekednek száz évnyi különbséggel, csak más-más nyelvről: meg kell, hogy ismerjék, tanulják adatközlőik nyelvét.

Boscana a spanyol és az indián nyelvek kapcsolatát tárgyalva, megerősíti, bevallja, hogy nagyon nehéz megtanulni az indiánok nyelvét és így megismerni hitvilágukat, szokásaikat, „megérteni a titkaikat a nyelvük ismerete nélkül”. [141] Egy évszázaddal később így ír O’Sullivan: „Rá kellett jöjjek, hogy első dolgom megtanulni spanyolul.” [142] Azért, mert sok a lejegyzendő történet (San Juan Capistranóban), s mivel az emberek nem beszélnek angolul, belátta, neki kell ismernie az ő nyelvüket. O’Sullivan megjegyzése már azt a körülményt jelzi, hogy

ekkor a spanyol vette át a helyi lakosság indián nyelvének – korábbi, spanyol melletti – szerepét az angol mellett. O’Sullivan atya is használja a spanyol nyelvet, tudjuk a „könyvecskék” írásánál vagy a naplójában hétköznapi kifejezéseknél (*corredor, adobe, stb.*)[143], fordítóként Saundersnek és szóban is, tolmácsként, amikor egy angol-amerikai vendégét elvitte a misszió utolsó tisztavérű indián asszonyához, María Gómeshez. Vagyis egy indián asszony spanyolul mesél angolajkúaknak, közülük az egyik fordít a másiknak arról, hogyan éltek az indiánok a misszióban: „Muy malos eran los padres, anticuras – muy malos, no *tenran timor* (sic) de Dios. Tenían mucho frijol, mans, garranza, chichorro, trigo – y los Indios trabajaban para ellos.” Amikor a mexikóiak felszámolták a missziókat, az indiánokat szabadon eresztették, és az indiánok nagyon elégedettek voltak (*muy contentos*).[144]

Más hasonlóság is megfigyelhető a nyelvek használatában. Általában a missziós Kaliforniában – ahogy azt Cook összegzi –, a spanyol nyelv színterei a mise és a hitoktatás volt. A hétköznapi színtereken, piacon, munka közben az indián lakosság a saját nyelvét (tegyük hozzá, már kevert nyelvet) beszélte. San Juan Capistrano esetében például néhányan már beszéltek spanyolul is, voltak, akik csak értették, de egyik esetben sem biztos, hogy tökéletesen.[145] Ezt igazolja a XIX. század elején a „Válaszokban” olvasható feljegyzés, mely szerint a *juaneños* általában inkább a saját nyelvüket beszéltek, pedig sokan megértik, néhányan, főleg a fiatalok, már beszélnek is spanyolul. A misszionárius atya spanyolul fordul hozzájuk, az indiánok pedig saját anyanyelvükön válaszolnak.[146]

A XIX. század második felében hasonló a nyelvek (spanyol-angol) viszonya az előző (indián-spanyol) helyzethez. Itt már a spanyol elfoglalja az indián nyelvek helyét. 1912-ben O’Sullivan atya is azt írja, hogy a spanyol volt az uralkodó nyelv.[147] Saunders még 1930-ban is azt említi, hogy itt főleg a spanyol nyelvet használták. Az emberek spanyolul beszéltek a postán, a fűszeresnél, a kovácműhelyben, a szállodában és a baseball pályán. Vasárnap a mise is spanyol nyelven zajlott.[148] Tehát az emberek nagy része általában spanyolul beszél, bár már megérti és beszél is az angolt. Ennek bizonyítékai a „könyvecskékben” O’Sullivan atya által összegyűjtött, hétköznapi használatban levő, spanyol eredetű dalok, találós kérdések, szállóigék, szólások,[149] csakúgy, mint a nagyszámú spanyol szó Saunders angol szövegében. Véleménye szerint ezek olyan szavak, „amelyeket Cervantes adott Sancho Panza szájába három évszázaddal ezelőtt”. Helyi szavak és beszéd, mexikói ízekkel tarkítva, például *nopal* a spanyol *tuna* helyett.[150]

Az indián nyelvek ekkor már háttérbe szorulnak, passzív tudássá válnak, nyomokban élnek tovább. Így amikor az indián hagyományokról beszélnek, csak a szavaikat és a kifejezéseiket használják a spanyol vagy később az angol szövegben. Már a missziós időszakban elfelejtettek néhány indián kifejezést, melyeket spanyollal helyettesítettek. Így például abban a szertartásban, ahol a veszélyekkel és betegségekkel szemben kérnek védelmet, részt vesznek az indián férfiak főnökei: indián nyelven *puplemes* (aki mindent ismer + spanyol többszám) és az asszonyok főnökei: spanyolul *capitanas*. Ez utóbbit azért említik spanyolul, mert már nem emlékeznek az indián kifejezésre. Többek között ezen a szertartáson egy *bateanak* nevezett indián hagszert is használnak, a hagszert már spanyolul megnevezve.[\[151\]](#)

Az indián nyelvek egy része tehát – jóllehet csak nyomokban – az amerikai időszakban is fennmaradt. A XX. század 10-es éveiben, az utolsó tisztavérű indián férfi, Acú spanyolul mesélte el az indián mítoszokat, O’Sullivan atya pedig felajánlotta Saundersnek, hogy lefordítja angolra, ha szükséges. Saunders, amikor a spanyolul elmondott indián legendákat hallgatta (angol fordításban) a világ teremtéséről, több indián szót is megfigyelt, a San Juan Capistrano körüli helyek mitológiai személyekről való elnevezésénél.[\[152\]](#) Íme, néhány az indián elnevezések közül:

Pai’yaches = a hely ahol először jelentek meg az emberek

Temét = egy ember/eszes lény = a Nap

Naháchis = a Jó, aki az emberek vágyait teljesíti

Tahquitch = a Rossz

Ismerik az indián nyelveket, de a hétköznapi beszédben nem használják azokat. Még a bennszülött indián, Acúnak is törnie kellett a fejét, ha Ősei kifejezéseit akarta felidézni, mint például a nagyapja tárgyai között szereplő láda részeit.[\[153\]](#) Amikor azonban Acú az egyik mítoszt meséli (*Las siete cabrillas*), említi azok indián nevét is, de az atya nem írja le, mert nehezen kiejthetőek.[\[154\]](#) Saunders lehet, hogy a helynevek kiejtése alapján ismerte fel indián eredetüket, ami O’Sullivannek is gondot jelentett a szavak átírásánál.

Saunders leírja, hogy a kaliforniai spanyol nyelvben sokszor előfordul, hogy hiába keres valaki egy szót a szótárban, mert ezek a kifejezések nem spanyolok, hanem a náhuatlból a mexikói aztékok nyelvéből származnak, olyan szavak, melyeket szintén a spanyolok hoztak [vissza] magukkal Mexikóból.[\[155\]](#) A

náhuatl tehát egy újabb rétege az indián nyelveknek. Erről tanúskodik az itteni szájhagyományban tovább élő – Saunders által leírt – azték mese is a tréfálkozó madárról, „Cenzotlé”-ről, a „négy száz dal madaráról” (*bird of four hundred songs*).[\[156\]](#)

Összefoglalva a nyelvi rétegződést, mint a kulturális változások jelzőjét elmondhatjuk, hogy a XIX. század végére, San Juan Capistranóban, az indián nyelvek rétegei passzív szinten maradtak fenn, mint például Acú esetében, és általában csak szavak és kifejezések formájában, amelyekre az emberek emlékeznek ugyan, de nem használják őket. A spanyol a hétköznapi, beszélt nyelv, miközben az angol az állam[\[157\]](#) nyelve. Mivel a nyelv a kulturális keveredés tükré, mutatója[\[158\]](#), a következőket feltételezhetjük. Elemezve a két forrást, a tárgyaltd időszakban megtörtént keveredésben résztvevő nyelvek közül a spanyol mutat magasabb intellektuális hatást, annak ellenére, hogy a kezdetekben, a missziós időszakban, párhuzamosan létezett az indián nyelvekkel, utána pedig, a XIX. század második felében teret engedett az akkor már hivatalosan is támogatott angolnak.

A nyelv mellett, amikor a kultúrák keveredését elemezzük, fontos tárházai a folyamatnak a mítoszok és a legendák, a hitvilág, valamint az ezekhez kötődő tevékenységek: a szokások, rítusok, és szertartások, vagyis a primitív társadalmak és a mindennapi élet normatív alapjai, eszközei. Mint láttuk, jórészt ezekkel kapcsolatos a megőrzött szókincs is.

Éppen ezek a tényezők voltak a misszionáriusok munkájának céltablái is az indiánok katolikus hitre való térítésénél, hiszen ezek a primitív társadalom számára alapvető jelentőségűek, és így nagyon nehezen felszámolhatóak voltak. Felszámolásuk a teljes beolvadást, egy kultúra eltűnését jelentette.

San Juan Capistrano esetében az a tény, hogy a *puplemek*, az indián társadalom főnökei, megosztották Boscana atyával a hitviláguk és hagyományaik tudását, azt mutathatja, hogy a térítés – bár módszereik a tevékenység és kor szellemének feleltek meg, s ma már nem lennének elfogadhatók – végül is toleránsan történhetett. Erre utal, ahogy Boscana maga is leírja, hogy ajándékokkal, kedvességgel jutott az ismeretekhez, így tudott részt venni a szertartásaikon.[\[159\]](#) Az áttért indiánok két világban éltek: a keresztény misszió mindennapi életében, és a titkos, néha félig titkos indián hit és hagyomány világában.[\[160\]](#) Alfred Robinson, még a XIX. század harmincas éveire vonatkoztatva is azt említette, hogy a *juaneño* újkeresztények erősen tartották őseik hagyományait, és a missziós időszakban törvényesen megtarthattak, még ha csupán néhányat is, az

ünnepeikből.[\[161\]](#)

A keresztény vallás gyakorlása gyakran szinkretista jelleget öltött: a saját hiedelmeik elemeit alkalmazták. Az *acaqchemem* indiánok például, akik magukat *Chinigchinich* leszármazottainak tartották, a keresztény Isten helyére saját istenüket, *Chinigchinichet* helyezték a Paradicsomba.[\[162\]](#) Az elfogadás jele lehet, hogy az indiánok létrehozták saját keresztény mítoszaikat is. Az egyik ezekkel a szavakkal kezdődik: „Amikor Krisztus a világot járta, egy indián volt mellette, és amikor keresztre feszítették, az indián felfogta pár csepp véré a nadrágja övében [...]” Az indián évszázadokig élt, s amikor a misszionárius atya szavait hallgatta Krisztusról, kijavította, hogy az másként történt. Honnan tudod – kérdezte az atya, s akkor megmutatta az övet. Ahogy átadta az atya kezébe, ő maga ráncos öregemberré változott.[\[163\]](#)

Az európai kultúra legendás alakjai is megjelennek a világukban: például a *juaneño* Faust, aki eladta a lelkét az ördögnek, majd a felesége segítségével űzte el a Sátánt, miután felesége tanácskozott a misszionárius atyával.[\[164\]](#) A helyhez kötődő, új szenteket is teremtenek: ilyen Szent Tiradito, aki segít megkeresni az elveszett tárgyakat, például a sekrestyét takarító asszony kulcsait.[\[165\]](#) A lelketlennek tartott állatoknak, a kutyáknak is volt védőszentje. Acú számtalan kutyát tartott. Amikor az atya megkérdezte, miért nem válik meg néhánytól, azt válszolta, nem az övék, ők Mária kutyái és ő úgy mondja, hogy Szent Lázár a védőszentjük.[\[166\]](#)

A XIX. század utolsó évtizedeiben a vallás gyakorlása – a nyílt és a titkolt világ párhuzamossága, az indián túlélés záloga – hasonlóan alakult, mint ahogy a nyelvek használatánál történt. Ahogy a spanyol uralta a beszédet és az indián nyelvnek csak nyomai maradtak fenn, úgy az emberek is keresztény normák szerint éltek, és az indián hitvilág intellektuális szinten, a mítoszokban élt tovább. Ez történt a világ teremtéséről, az indiánok eredetéről, az isteneikről és segítőkikről alkotott hiedelmeikkel is, az utóbbiak közül például a prérifarkas, a *coyote* figurájával.

A teremtésmítoszok híres alakja, a *coyote* (*náhuatl* eredetije: *coyotl*) az észak-amerikai Délnyugat több történetének főszereplője.[\[167\]](#) A kaliforniai és délnyugati hitvilág két főalakja a teremtő isten és ingatag segítője, aki hol előmozdítja, hol elrontja a teremtő tevékenységét. A segítő negatív figurája – a néprajztudós Alfred Kroeber szerint – a mélyebb gyökerű változat, és e térségben gyakran ölti a *coyote* alakját.[\[168\]](#) A *coyote* is néha az alkotó isten segítőjeként jelenik meg, de legtöbbször inkább negatív alak, bizonytalan, aki ugyan agyafúrt,

de akit a végén mégis becsapnak, kifiguráznak, pórul jár. Azt, hogy mégsem volt teljesen negatív alak, igazolják a következő szokások és legendák. A kaliforniai *yocut* indiánok egyik mítoszában a *coyote* – mint Lucifer, a kettős személyiségű keresztény ördögfigura – elhozta a tüzet az embereknek, ellopva azt az istentől, a Naptól.[169] Egy másik hagyomány is arra utal, hogy a *coyote* elismert személy lehetett az indiánok körében: a san juan capistranói *acagchemem* indiánok szent helyén, melyet *vanquech*-nek hívnak, őriztek egy *coyote* vagy puma bőrből készült bálványt, amelynek lábait és fejét megtartva, bőrét gondosan kikészítették. Boscana szerint testét válogatott madártollakkal tömték ki, volt benne szarvasagancs, puma karmok s még nyilak is [...], olyan madártollak, amivel (szertartásaiknál) *Chinigchinich* figuráját öltöztették [...], (a bábu) élő állatnak űnt.[170]

A *coyote* azonban az *acagchemem* mitológiában is legtöbbször agyafúrtként és nevetségesként jelenik meg. A világ teremtéséről szóló legendában, ő az, aki ügyetlenségéből szétszórta a megmentő italt, és ezzel megghiúsította *Ouiot*, az indiánok első kapitányának, félistenének meggyógyítását, aki így meghalt (később szelleme, mint *Chinigchinich* jelent meg). A ravasz *coyoté*nek – aki eredetileg segítője volt – lopva sikerül ennie *Ouiot* testéből, és így megszerezni erejének és hatalmának egy részét. Ezért eredeti neve az *Eyacque* helyett – ami második kapitányt jelent –, új nevet kap, *Eno* lesz, ami negatív tulajdonságát kiemelve tolvajt, kannibált jelent.[171] A XIX. század végi, hajdan *acagchemem* indiánok lakta San Juan Capistranóban a helyi legendákban is tolvajként, kannibálként jelenik meg, mint például a csillagok eredetéről szólóban: „A hét gödölye” (*Las siete Cabrillas* - a Plejádok Csillagképe) a földön leányok voltak, akiket a puma nevelt. A *coyote* megölte a pumát, és miután megfőzte, megkínálta vele a lányokat. Szomorúságukban a lányok csillagokká váltak. A legenda egy másik san juan capistranói változata így folytatódik: a nagy csillag, ami ezt a csillagképet követi, az maga a *coyote*. [172]

A ravasz és kigúnyolt *coyote* a társadalmi nevelés célját szolgáló példamesékben is megjelenik. „A szerencsétlen kajmán” (*El caimán desgraciado*) című mesében a *coyote* megmenti az indiánt a kajmántól, de az indián köszönet helyett ráuszítja a kutyákat.[173] Ebben az esetben a kettős karakterű *coyote* pozitívan cselekszik és igazságtalanságot, hálátlanságot szenved el. A mesék, történetek többségében azonban magányos, rossz magaviseletű alak, akit végül legyőz az igazság és a morál. Erre több példát is találunk a számos hasonló témájú *navajo* mesékben.[174]

A hosszú ideig fennmaradt szokás, miszerint a legendákat, történeteket többnyire csak idős emberek vagy idős asszonyok mesélik el a tűz körül ülve, feltehetőleg egy indián szokás továbbélését jelenti: annak a joga, privilégiuma, hogy őrizték a közösség tudását, mítoszait és továbbadják a hagyományait, a férfiakat, főnököket, sámánokat illetve, az asszonyok csak idős korukra lehettek jelen a szertartásoknál.

A mesélők és az adatközlők, akik hagyományaikat megosztották a san juan capistranói papokkal, maguk az indiánok, majd később a templom körül szerveződő közösség tagjai voltak. Az első forrás esetében név szerint nem ismerjük őket, de a *puplemek* és a *capitanák*, minden bizonnyal eredeti közösségük hagyományőrzői voltak. A század végén, a második forrás esetében feltehetőleg közülük való az öreg indián, Acú, valamint az idős, spanyolajkú asszonyok, akik valamilyen formában kapcsolatban álltak a misszióval. Acú, ami José de García Cruz ragadványneve, az utolsó született indiánnak tartott személy, a misszió igazi fia, egyik az utolsók közül, akik a misszióban születtek, ő volt a harangozó, mely tisztséget az apjától örökölte.[\[175\]](#) A mesélő asszonyok közül, O'Sullivan atya mellett Doña María gondozta a szentélyt, és Doña Polonia, a bába feladata volt, hogy megszólaltassa a harangokat, amikor egy gyermek meghalt.[\[176\]](#)

Ők a kultúra, a nyelv és hagyományok ötvöződésének, képviselői, ők jelentik a folyamatosságot, amely nagyon fontos, ha bele gondolunk abba, hogy mind a két forrást kritikus gazdasági, társadalmi szempontból is bizonytalan időkben írták le és adták ki: a XIX. század harmincas éveiben, a missziók szekularizációja korszakában, valamint a XX. századi világgazdasági válság idején. Ők a „visszatérő fecskék” – a misszióban született – szimbolikussá vált legendájának őrzői. Szent József nap csendes előestéjén Acú mesélte O'Sullivan atyának, hogy a fecskék minden ősszel Jeruzsálembé távoznak, s visznek magukkal egy kis ágat, és ha elfáradnak, az fenntartja őket a vízen. Szentül meg volt győződve arról, hogy a fecskék visszatérnek a misszióba minden évben március 19-én, Szent József napján. Az előző esti beszélgetős, mesélős várakozás nem volt hiába, valóban másnap Acú nagyon boldog volt, az ünnepre megérkeztek a fecskék[\[177\]](#), a folyamatosságba vetett hit, a jövő jelképei.